

УДК 378.8:373.3]:37.041

DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-64

АКТИВІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА СЕМІНАРСЬКО-ПРАКТИЧНИХ І ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ ПЕДАГОГІКИ

Потапова Н.В., к. пед. н.,
викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

У статті висвітлюється проблема активізації самостійної діяльності студентів на заняттях із педагогіки. Обґрунтовано доцільність застосування інтерактивних методів навчання й технологій розвитку критичного мислення. Наведено приклади використання деяких інноваційних технологій на лекційних, семінарських і практичних заняттях із педагогіки з метою формування позитивної навчальної мотивації майбутніх учителів та активізації самостійної діяльності.

Ключові слова: самостійна навчальна діяльність, самостійна робота студентів, активізація самостійної діяльності, навчальна мотивація, інтерактивні технології навчання, розвиток критичного мислення.

В статье освещается проблема активизации самостоятельной деятельности студентов на занятиях по педагогике. Обоснована целесообразность применения интерактивных методов обучения и технологий развития критического мышления. Приведены примеры использования некоторых инновационных технологий на лекционных, семинарских и практических занятиях по педагогике с целью формирования положительной учебной мотивации будущих учителей и активизации их самостоятельной деятельности.

Ключевые слова: самостоятельная учебная деятельность, самостоятельная работа студентов, активизация самостоятельной деятельности, учебная мотивация, интерактивные технологии обучения, развитие критического мышления.

Potapova N.V. INTENSIFICATION OF INDEPENDENT EDUCATIONAL ACTIVITIES ON THE SEMINARS AND PRACTICAL TRAINING ON PEDAGOGICS

The problem of intensification students' independent activities on the pedagogy lessons is covered in the article. Feasibility of the use of educational interactive methods and technologies of critical thinking development is proved. Attention is paid to forming cooperative skills, creative and analytical thinking, reflection abilities. Examples of the use of some innovative educational technologies on the lectures, seminars and practical training on the pedagogy lessons in order to create future teachers' positive educational motivation and intensification of their independent activities are given.

The most effective methods and technologies for practical training and seminars on the pedagogy lessons are project technologies called "Web-quest", Jigsaw method and writing debates. For lectures you can use technologies for thorough analysis of educational material. Their examples are mind mapping, creation of logbooks and two-part books. It is advisable to use the technology called "Six color has" for critical thinking development at any lessons – both lectures and practical training with seminars. For providing feedback you can use a reflection exercise called "Suitcase, rubbish, slaughter". Methodical recommendations of lessons organization with innovative educational methods are given in the article. Attention is paid to the conditions of successful introduction of these technologies into the educational process.

Key words: independent educational activities, students' independent study, independent activities intensification, educational motivation, educational interactive technologies, critical thinking development.

Постановка проблеми. Корінні зміни освітньої системи в сучасному суспільстві вимагають зовсім іншого підходу до підготовки майбутніх фахівців у вищій школі. Істотно підвищується роль самостійної роботи студентів, що впливає не лише на якість знань, а й на розвиток творчого потенціалу. Особливої відповідальності вимагає підготовка вчителів, адже від рівня професійної майстерності, вмотивованості, творчого підходу до педагогічної діяльності та вміння постійно поповнюва-

ти свої знання залежить майбутнє нашої держави.

Правильна організація самостійної пізнавальної діяльності студентів – це пріоритетний напрям навчально-виховного процесу за Болонською декларацією, що диктує нову парадигму європейської освіти. Потреба у самоосвіті має стати важливою професійною та особистою цінністю майбутнього фахівця. Уміння та навички самостійної навчальної діяльності необхідно розвивати як під час позааудиторної

роботи, так і на аудиторних заняттях. Тому актуальною є проблема активізації самостійної роботи студентів і підвищення рівня навчальної мотивації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації самостійної навчальної діяльності у вищій школі розглядалися багатьма вченими й науковцями, зокрема В. Козаковим, Ю. Бабанським, Л. Жаровою, Н. Талізінною, В. Буряком, Б. Єсіповим, І. Ільясовим, В. Луценко, В. Морозом, Л. Журавською. Проблемою активізації пізнавальної діяльності займалися П. Підкасистий, О. Козак, Н. Никандров, Т. Шамова, А. Вербицький, А. Балаєв, В. Вергасов, В. Лозова, А. Панфілова, Р. Нізамов, О. Олексюк тощо. Незважаючи на величезну кількість досліджень, проблема продуктивної організації самостійної діяльності студентів залишається актуальною. Серед її причин – недостатнє методичне забезпечення самостійної роботи, відсутність чіткої системи обліку та контролю самостійних завдань, недостатня мотивація студентів, відсутність індивідуалізації та диференціації у доборі самостійних завдань.

Постановка мети. Метою статті є висвітлення проблеми активізації самостійної діяльності майбутніх учителів на заняттях із педагогіки, добір ефективних методів і прийомів навчання для підвищення мотивації навчально-пізнавальної діяльності та активного включення у навчально-виховний процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найбільш продуктивних підходів активізації пізнавальної діяльності студентів є застосування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема проектної. Одним із різновидів методу проектів є веб-квест, що є сукупністю проблемних завдань з елементами ділових ігор, для виконання яких необхідним є використання інтернет-ресурсів. Веб-квести доцільно використовувати як під час дослідницької самостійної діяльності поза аудиторією, так і під час практичних та семінарських занять. Поєднання проектних та ігрових технологій сприяє зацікавленості студентів у навчальній діяльності.

Будь-який веб-квест має такі структурні компоненти [1, с. 13–15]:

- вступна частина, в якій описується тема веб-квесту та її актуальність;
- постановка проблеми та опис кінцевого результату;
- інструктаж із розподілом ролей (під час групової роботи), додаткова допоміжна інформація;
- критерії оцінювання роботи студентів;

- висновки з підсумовуванням проведеного дослідження;

- список посилань на ресурси, що використовувалися для виконання завдання.

Прикладом веб-квесту, який доцільно організувати на практичному занятті з педагогіки, є проект «Створення моделі ідеальної школи». Учасники веб-квесту розподіляють між собою ролі директора, заступників із навчальної та виховної роботи, методистів, учителів. Узгодивши між собою завдання, вони переходять до пошукової, зокрема опрацьовують електронні ресурси, які заздалегідь підготував викладач для кожної ролі. Кожен студент підсумовує результати своєї роботи у вигляді творчого звіту, потім із цих звітів на основі спільного обговорення формується модель проекту. Учасники домовляються про те, в якій формі вони будуть презентувати свій проект. Це може бути створення мультимедійної презентації, слайд-шоу або макету сайту.

Ще однією цікавою та продуктивною технікою організації самостійної діяльності під час аудиторної роботи є метод «Ажурна пилка» («Мозаїка», «Джигсоу») – одна з інтерактивних технологій навчання. Переваги цього методу полягають в економному використанні навчального часу, адже за одне заняття студенти можуть засвоїти велику кількість інформації. Цю техніку доцільно використовувати під час семінарських занять або самостійного опрацювання лекційного матеріалу.

Прикладом заняття з педагогіки, де викладач може успішно застосувати цю техніку, є семінар на тему «Внесок учителів-новаторів у розвиток педагогічної науки» [5, с. 162–170]. Студенти розподіляються на п'ять груп, кожна з яких опрацьовує певний блок інформації – методичні й дидактично-виховні підходи до організації навчально-виховного процесу педагогів Ш. Амонашвілі, І. Волкова, С. Лисенкової, Є. Ільїна, В. Шаталова. Завдання учасників «домашніх» груп – засвоїти матеріал так, щоб донести її до інших студентів.

Наступний етап – створення так званих експертних груп, у кожній із яких мають бути члени всіх домашніх груп. У середині цих мікрогруп кожен учасник розповідає свою частину матеріалу, а інші занотують основні положення. Після обміну інформацією студенти повертаються до своїх «домашніх груп», діляться враженнями та обговорюють новий матеріал.

Для того, щоб студенти працювали в єдиному темпі та встигли викласти основні положення свого матеріалу, варто спрямувати їх у правильне русло, склавши план, за яким вони мають будувати свої доповіді.

Для цієї теми підійде така структура розповіді:

- 1) короткі відомості про вчителя-новатора;
- 2) основні педагогічні ідеї;
- 3) інноваційні методи й форми роботи.

Ще одним інтерактивним методом, який успішно може використати викладач на семінарських заняттях, є технологія письмових дебатов. Вона нагадує традиційні дебати з висловленням аргументів «за» або «проти», але обмін думками відбувається у письмовій формі [2, с. 23–27]. Прикладом теми, яку можна обговорити в такий спосіб, є «Види навчання». Студенти готуються до обговорення трьох видів навчання, зокрема проблемно-розвивального, особистісно зорієнтованого та модульного. На занятті вони об'єднуються в три групи, кожна з яких є одним із видів навчання. Усередині груп також відбувається розподіл ролей: половина студентів кожної групи стає прибічниками свого виду навчання, інша половина – його противниками.

Робота на семінарі відбувається у парах. Учасники об'єднуються так, щоб у кожній парі були представники «за» і «проти» одного виду навчання. Кожна пара учасників отримує аркуш паперу для висловлення своїх аргументів. Починає стверджувальна сторона. Потім аркуш передається опонентові, він відповідає на поданий аргумент, а потім пише свій контраргумент. Для повного розкриття суті видів навчання достатньо 5–6 раундів обміну аркушами.

Під час лекційних занять також важливо активізувати пізнавальну діяльність студентів, стимулювати їх до осмислення почутого матеріалу та його критичної оцінки. Із цією метою доцільно застосовувати різноманітні технології критичного мислення. Однією з них є заповнення Бортового журналу – представлення лекційного матеріалу в схематичному вигляді з розкриттям міжпонятійних зв'язків [9, с. 30–31]. Така самостійна робота дозволяє систематизувати почутий матеріал, виокремивши ключові позиції, та побачити його зв'язок із раніше вивченими темами.

Схожою технікою узагальнення та закріплення опрацьованого матеріалу є створення розумової карти (іншими назвами є «ментальна карта», «інтелект-карта», «карта знань»). Автор технології майндмепінгу Тоні Бьюзен уважає, що в такий спосіб матеріал краще запам'ятовується за рахунок інтенсивного розвитку асоціативного мислення. Суть цього методу полягає у схематичному зображенні основного матеріалу за типом «сонечко»: посередині аркуша студент пише ключове слово або назву теми і домальовує «промінь», підписуючи їх

так, як йому підказує асоціативне мислення. Гілки, які відходять від центрального слова або словосполучення, мають бути «живими», гнучкими. Під час складання ментальних карт психологи радять користуватися різними кольорами, що стимулює творче мислення й покращує візуальне сприйняття матеріалу. Залежно від важливості асоціативних доповнень, можна варіювати розмір літер і товщину ліній [3].

Є спеціальні комп'ютерні програми для створення ментальних карт. Однією з них є iMindMap. Яскраві інтелект-карти, створені за цією програмою, можуть стати опорними схемами у повторенні та закріпленні навчального матеріалу, під час підготовки до заліків та іспитів.

Під час конспектування лекції доцільно запропонувати студентам ведення двочастинних щоденників – використання ще однієї стратегії критичного мислення. Ця техніка передбачає не лише конспектування матеріалу, а й запис своїх вражень, зауважень і додаткових питань в окремій графі [9]. Наприкінці заняття викладач відводить певний час на критичну оцінку опрацьованої теми, допомагає студентам зробити самоаналіз проведеної роботи.

Цікавим доповненням будь-якого лекційного, семінарського або практичного заняття з педагогіки може бути застосування технології «Шість капелюхів мислення» [10]. Ця техніка допомагає глибше осмислити вивчений матеріал і розвинути вміння критичного і творчого мислення. Викладач одягає на студентів уявні (або справжні) капелюхи різних кольорів (білого, жовтого, чорного, червоного, зеленого та синього). Кожен колір відповідає певній стратегії мислення:

– білий капелюх відповідає за факти – студенти мають виокремити найголовнішу та найкориснішу інформацію;

– жовтий капелюх шукає лише позитивні сторони опрацьованого матеріалу: які переваги він має та якнайкраще його застосувати на практиці;

– чорний капелюх є символом критики та обережності (студенти дають критичну оцінку побаченому й почутому, намагаються передбачити ймовірні ризики та «підводні камені» певної теми);

– червоний капелюх дає змогу звернутися до інтуїції та своїх відчуттів, передбачає формулювання припущень та вираження емоцій без логічних обґрунтувань;

– зелений капелюх символізує креативність та нестандартні підходи у розв'язанні проаналізованих проблем;

– синій капелюх є відповідальним за перебіг аналітичної діяльності всіх інших

капельюхів; його завдання – слідкувати за виконанням всіма учасниками відведених ролей та підсумувати проведену роботу.

Послідовність «одягання» капельюхів визначається викладачем залежно від змісту навчального матеріалу. Першими мають виступати представники білих капельюхів, щоб закріпити та систематизувати навчальний матеріал. Чорний капельюх має передувати жовтому, а синій – завершувати критичний аналіз. Таке «різнокольорове» мислення доцільно тренувати кожні 2–3 заняття, щоб студенти навчилися конструктивній співпраці та більш осмислено й багатогранно сприймали навчальний матеріал.

Важливою частиною навчально-виховного процесу є організація зворотного зв'язку та вироблення у студентів умінь рефлексії. Під час аудиторних занять добре зарекомендував себе метод з умовною назвою «Валіза, смітник, м'ясорубка» [6, с. 246]. Педагог пропонує студентам проаналізувати проведену роботу (це може бути конспектування лекції, участь у практичному або семінарському занятті) та заповнити кожен із трьох аркушів, на яких намальовано валізу, відро для сміття та м'ясорубку. На першому аркуші варто позначити те, що виявилось для студента корисним, адже саме це він може покласти до валізи та забрати із собою. Другий аркуш призначений для позначок непотрібного матеріалу, який можна залишити на смітнику. Третій аркуш вимагає найважливого аналізу, тому на ньому треба позначити ті положення, які потребують подальшого осмислення або перевірки у майбутній навчальній або професійній діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, самостійна навчальна діяльність сприяє не лише більш глибокому засвоєнню матеріалу та виробленню вмінь самостійно здобувати й оновлювати знання, а й розвитку аналітичних умінь, навичок продуктивної співпраці, критичного та творчого мислення. Самостійна робота студентів потребує ретельної організації та активізації як у позааудиторний час, так і на аудиторних заняттях. Одним із механізмів активізації самостійної навчальної діяльності є вироблення позитивної мотивації до навчально-виховного процесу. Цьому сприяє використання інтерактивних методів навчання, технологій розвитку критичного, аналітичного мислення та рефлексивних умінь. Серед перспектив подальших досліджень та нововведень у цьому напрямі є розробка системи самостійних завдань інтерактивного характеру для використання на всіх практичних і семінарських заняттях із педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кадемія М.Ю., Шестопалюк О.В. Веб-квест у підготовці майбутніх учителів : навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2013. 155 с.
2. Каліберда Г.А. Інтелектуальна гра «Дебати» у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів : збірка матеріалів для керівників дебатних клубів та вчителів, які навчають дебатів та дискусій. Полтава : ПОІППО, 2008. 204 с.
3. Ліханська О.Л. Використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури: метод інтелект-карт : методичний посібник. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiVpJ_296HfAhWjpIsKHdvPDW0QFjAAegQICChAC&url=http%3A%2F%2Fknkz23.at.ua%2FDOIPPO%2Fkatalog_dnipropetrovshhini.docx&usg=AOvVaw0914CyRNC0-obIu4fiqz2 (дата звернення: 15.12.2018).
4. Потапова Н.В. Педагогічні умови активізації самостійної діяльності майбутніх учителів початкових класів у процесі навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 ; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2013. 300 с.
5. Самошкіна Н.В. Навчальні ігри з педагогіки : навчальний посібник до практичних занять. Харків : ХГПА, 2011. 188 с.
6. Спільна історія. Діалог культур: методична скарбничка (матеріали Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба»). URL: https://www.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/common_history_book/methodical.pdf (дата звернення: 15.12.2018).
7. Стебляова К.К. Організація самостійної роботи студентів ВНЗ за допомогою засобів інформаційних технологій. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Особливості підготовки сучасного фахівця* : збірник наукових праць. Харків, 2012. № 30. С. 317–325.
8. Теорія і практика організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів : монографія / О.А. Коновал та ін. Кривий Ріг : Книжкове видавництво Киреевського, 2012. 380 с.
9. Хорошайло О.С. Використання інноваційних технологій і прийомів для організації самостійної роботи студентів (аналіз зарубіжного досвіду). *Освітнологічний дискурс: електронне наукове видання*. 2011. Вип. № 1(3). С. 24–34. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjC6J7Mk5rfAhWvposKHccTD9MQFjAJegQIARAC&url=http%3A%2F%2Fod.kubg.edu.ua%2Findex.php%2Fjournal%2Farticle%2Fdownload%2F46%2F67&usg=AOvVaw1YtALdLRVjXsTGuB9DtISK> (дата звернення: 15.12.2018).
10. Шість капельюхів мислення де Боно: методичні матеріали освітнього ресурсу «Вчителю початкової школи». URL: http://metodichka.at.ua/interactiv_upr/30shist-kapel-uhiv_de_bono.html (дата звернення: 15.12.2018).
11. Шумський О.Л. Шляхи активізації самостійної роботи студентів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2016. Вип. 147. С. 180–183.